

NKP č. 1 Archiv České koruny 1158-1935

Archivní fond Archiv České koruny uložený v Národním archivu v Praze byl prohlášen za archivní kulturní památku č. 1 dne 7. července 1977. Národní kulturní památkou byl prohlášen nařízením vlády ČSR č. 132 ze dne 17. srpna 1988.

Český korunní archiv patří k základním symbolům české státnosti. Vznikl jako archiv představitelů a držitelů státní moci, českého panovníka a v pozdější době i českých stavů. Pro období starších českých dějin je nejvýznamnějším a nejcennějším archivním fondem v České republice a zároveň patří k nezávažnějším archivním celkům svého druhu v Evropě. V textech jeho listin se odráží pohnuté osudy českého státu. Jsou v něm soustředěny dokumenty, které upravovaly právní postavení českého státu navenek a zajišťovaly jeho vnitřní uspořádání.

Národní kulturní památku tvoří 2525 inventárních čísel, převážně listin, se všemi pozdějšími doplňky a potvrzenými opisy pak korunní archiv tvoří celkem 2822 kusů archiválií z let 1158-1935.

Jádro Archivu České koruny tvoří archiválie zajišťující po právní stránce postavení českého krále a českého státu v Evropě, zejména ve vztahu k římské říši. Nejstarší dochovanou listinu vydal římský císař Fridrich I. Barbarosa 18. ledna 1158 v Řezně pro českého knížete Vladislava. Touto listinou mu dědičně povolil nosit o velkých svátcích čelenku. Nachází se zde rovněž listina, kterou byl Vladislavovi propůjčen královský titul. Archiv obsahuje také nejznámější dokument starých českých dějin tzv. Zlatou bulu sicilskou, kterou císař Fridrich II. potvrdil Přemyslovi I. a jeho dědicům královskou hodnost a svobodnou domácí volbu panovníka, nedotknutelnost a suverenitu českého státu. Vžitě označení této listiny vzniklo přenesením názvu zlaté pečeti – buly, již je opatřena, na vlastní dokument. V době vydání listiny nebyl Fridrich II. ještě korunován a neměl k dispozici císařské pečeti. Proto dal k listině přivěsit pečeť, kterou užíval jako sicilský král.

Korunní archiv dále obsahuje listiny dokládající politický vzestup českého státu za posledních Přemyslovců a v době lucemburské. Z tohoto období je možné zmínit například soubor 17 listin vydaných Karlem IV. z titulu římského krále 7. dubna 1348 v Praze, v nichž potvrdil výsady a práva českých panovníků a nově upravil poměr českého státu k říši. K dokladům klíčového významu se pojí dlouhá řada dalších listin vydaných římskými císaři pro českého krále Jiřího z Poděbrad, Vladislava Jagelonského a Ferdinanda I. Jsou to zejména potvrzení již udělených privilegií a přátelské smlouvy.

Velmi početnou skupinu listin tvoří mírové, přátelské a spojenecké smlouvy, ale také pověřovací listiny vyslanců, různé dohody i doklady o příbuzenských svazcích. Zachycují styky českých panovníků s králi Polska, Uher, Francie, Anglie, s vévodou burgundským, s vévody rakouskými, bavorskými, saskými, markrabaty míšeňskými, braniborskými a falckrabaty rýnskými, s papeži a Benátskou republikou. Příkladem takové smlouvy je přátelská a spojenecká smlouva mezi králem Jiřím a francouzským králem Ludvíkem XI., jejíž vydání souvisí s úsilím českého krále o prosazení návrhu všeobecné mírové organizace křesťanských států. Smlouvu uzavřeli zástupci obou panovníků 18. července 1464 ve francouzském Dieppe.

Archiv České koruny uchovává rovněž obsáhlou skupinu listin zajišťujících soudržnost jednotlivých částí starého českého státu a dokládajících jeho územní rozsah, ale i expanzivní politiku některých českých panovníků. V archivu tak můžeme nalézt listiny z řady území, které v minulosti patřily k českému státu (Slezsko, Lužice, Braniborsko, Lucembursko, Horní Falc, rakouské země atd.). Mnoho listin se týká přímé majetkové držby panovníka. jde o smlouvy o prodeji, zástavě nebo výměně různých lokalit, dlužní úpisy a další dokumenty podobného charakteru.

Nepočetná, ale historicky významná skupina dokumentů se vztahuje k symbolu jednoty českých korunních zemí, k české královské koruně. Je to mj. zlatá bula Karla IV., vydaná 1. září 1347, kterou udělil pražskému arcibiskupovi právo korunovat českého krále.

Obsáhlý celek dokumentů souvisí s českou šlechtickou obcí, která do korunního archivu ukládala již od doby Karla IV., a později s českými stavy. Nejstarší z nich je soubor 11 listin, jimiž Karel IV. odvolal zemský zákoník, později nazvaný „Majestas Carolina“. K nejnámějším dokumentům českých dějin náleží i tzv. majestát Rudolfa II., římského císaře a českého krále, z 9. července 1609, kterým byla českým nekatolickým stavům zaručena náboženská svoboda. Závažný státoprávní dokument stavovského původu pochází z roku 1619, z doby povstání proti Habsburkům. Je to ústava českého státu vyhlášená 31. července 1619 na generálním sněmu zemí České koruny v Praze.

Od roku 1620 se zcela mění obsah archivu České koruny. V následujícím období do něj byly nadále zařazovány jen listiny menšího významu. Po zřízení Domácího, dvorního a státního archivu jako centrálního archivu habsburské monarchie bylo v roce 1750 odvezeno do Vídně 240 listin, které byly v roce 1920 vráceny do Prahy v rámci archivní rozluky s Rakouskem. Po stoleté mezeře, z níž jsou zachovány jen 3 listiny, následuje pouze 15 listin z doby do rozpadu Rakouska-Uherska, počínaje říjnovým diplomem z 20. října 1860 a konče protokolárním záznamem z roku 1911 o otevření korunní komory v chrámu sv. Víta na Pražském hradě. Další 2 listiny se týkají téhož aktu v období první republiky. Poslední dvě listiny jsou z let 1928 a 1935 popisují úpravy hrobky českých králů.

Archiv České koruny má zcela mimořádný význam pro české a evropské dějiny, české státní právo, ale i pro pomocné vědy historické, dějiny umění a další vědecké disciplíny. Právem náleží k nejvýznamnějším kulturním pokladům České republiky.